

TRADUCCIÓ I MODELS DE LENGUA

FRASEOLOGIA I TRADUCCIÓ (OBSERVACIONS SOBRE LA VERSIÓ FRANCESA DE *PEDRA DE TARTERA*)

Els marcs d'una comunicació no permeten examinar a fons les qüestions de la traducció de les unitats fraseològiques en general, ni analitzar detalladament les solucions emprades per la traductora en la versió francesa de l'obra en qüestió. Haurem d'acontentar-nos, doncs, amb unes observacions sobre un bon grapat d'exemples. La bibliografia sobre fraseologia i traductologia ja és prou rica perquè els interessats puguin completar aquestes informacions. El que ens sembla un terreny poc investigat fins ara —i aquest és precisament el camp de recerca que cultivem— és el de la fraseologia d'obres concretes d'autors de diferents territoris de parla catalana. De les nostres publicacions, ens permetem assenyalar aquí un estudi de Mercè Biosca que porta el títol «Els fraseologismes a *Pedra de tartera*» (Biosca 2007) i el *Petit diccionari fraseològic cerdanià* de Károly Morvay (Morvay 2006).

Un dels trets característics del llibre *Pedra de tartera* de Maria Barbal (1987) és el seu lèxic i fraseologia peculiars. En la «Nota preliminar», que no va ser publicada en totes les reedicions catalanes ni en les traduccions, l'autora ens diu sobre el lèxic: «El personatge principal de *Pedra de tartera* és qui ens explica els fets. Es tracta de la seva pròpia història, i per tant, l'escoltem a través del lèxic que es fa servir a les valls pirinenques de la part occidental de Catalunya. Tal vegada el lector se sorprengui perquè alguns mots no es corresponen amb els que ell utilitza perquè viu en altres zones de parla catalana. Per exemple, llegim *escurar* per rentar plats, *apariar* per arreglar, *davall* per baix, etcètera» (Barbal 1987: 9). La protagonista del llibre també es refereix a aquestes diferències dient: «M'agradava que els cosins de Barcelona pugessin cada any, perquè era una alegria veure com omplien la casa i s'abraçaven als oncles tot eixugant alguna llàgrima i repetien: aquesta noia cada cop se us fa més maca [...]! A Pallarès no es diu “noia” ni “maca”; aquestes paraules que jo entenia sense fer-les servir em feien gràcia» (1987: 27). El terme *pedra de tartera* també pertany al lèxic de la muntanya. Respecte a la comparació *sentir-se com una pedra en una tartera* (cf. Barbal 1987: 81), no recollida pels diccionaris generals, M. Barbal ens va aclarir que no es tractava de cap forma este-

reotipada que ella hagués sentit. La traductora de la versió francesa opta per: «Je me sens comme une pierre sur un éboulis» (Barbal 2004: 89).

Pel que fa a la fraseologia emprada en l'obra, M. Barbal ens adverteix en la segona part de la «Nota preliminar»: «També cal tenir en compte que un bon nombre d'expressions i frases fetes fan referència molt sovint a una economia basada en la ramaderia i l'agricultura característiques de muntanya i que no s'usen gairebé gens en l'ambient urbà». A l'hora de traduir aquesta obra de M. Barbal, la dificultat no sols rau en el tipus de lèxic a què alludia l'autora, sinó també en el fet que el seu text és molt ric en fraseologia. En la novel·la, abunden fragments com el que segueix (1987: 41):

Tot gat i fura sabia que a casa Sebastià hi havia moltes terres i poques ganes de treballar; el pare era mig carallot, la mare una salispàs i al fill no li agradava aplanar l'os de l'esquena. Ja n'hem parlat d'aquest hereu. Era un xicot una mica encantat, arrapat sempre a les faldilles de sa mare com un infantó. A més a més, tots en conjunt, gormands com les paelles. La jove que entrés en aquella casa ja es podia ben calçar.

La traducció francesa del fragment citat diu (2004: 45):

Mais tout le monde savait que chez les Sebastià il y avait de la terre, et guère d'envie de travailler; le père était à moitié idiot, la mère une Marie-j'ordonne, quant au fils, il n'en fichait pas une ramée. J'ai déjà parlé de lui; c'était un gars dans la lune, toujours fourré dans les jupes de sa mère, comme un marmot. En plus, tous autant qu'ils étaient, ils étaient gourmands comme des chats. La jeune femme qui entrerait dans cette famille avait de quoi prendre peur.

En el camp que examinem, la feina dels traductors consisteix a fornir equivalents fraseològics que corresponguin semànticament i estilísticament a les expressions emprades en l'original. Aquesta tasca resulta menys complicada quan existeixen expressions similars en ambdues llengües. Vegem-ne alguns exemples extrets de *Pedra de Tartera* i de la traducció al francès:

Això significava haver posat el nas on no em demanaven i em feia acalorar les galtes només de pensar-hi (1987: 23).

Ça revenait à dire que j'avais mis mon nez là où je n'avais pas à le faire et, rien que d'y penser, le rouge me montait aux joues (2004: 24).

Tia, quan se la coneixia, s'arribava a estimar, perquè no li dolia el que et donava si seguies al peu de la lletra allò que t'havia manat (1987: 25-26).

Ma tante, quand on la connaissait, on arrivait à l'aimer, parce qu'elle ne regrettait jamais ce qu'elle donnait, du moment qu'on suivait ses ordres au pied de la lettre (2004: 27).

Que si amb qualsevol cop es trencaria i que, llavors, fes-li un nus a la cua; que si la fruita era per guardar-la estesa en un lloc fresc i no per tenir-la amuntegada per fer goig. Que si patatim, que si patatam (1987: 28).

Un de ces jours on allait le casser, et on serait bien avancé; et puis les fruits, ça se garde dans un endroit frais, c'est pas fait pour être entassés à faire joli. Et patati et patata (2004: 29).

Allí havia sabut que el meu germà Joan havia sortit del seminari molt abans de cantar missa (1987: 31).

C'est là que j'avais appris que mon frère Joan avait quitté le séminaire bien avant de dire la messe (2004: 34).

Havia sentit contar de casa seva que eren bestiotes de mena, de cridar fort i d'arribar a les mans si feia falta (1987: 32).

J'avais entendu dire que chez lui ils étaient à moitié sauvages, du genre à crier et à en venir aux mains si besoin (2004: 35).

I és que ell semblava haver nascut per treure'm tots els temors, per posar llum on jo veia fosc i per aplanar allò que se'm feia com una muntanya (1987: 34).

On aurait dit qu'il était né pour me délivrer de mes peurs, pour mettre de la lumière où je voyais du noir et pour aplanir tout ce dont je me faisais une montagne (2004: 37).

S'havia fet negra nit i jo em sentia als ulls i a la boca com una mena de miracle (1987: 37).
Il faisait nuit noire et, dans mes yeux, dans ma bouche, je sentais comme une espèce de miracle (2004: 41).

El desig de poc soroll ens feia reforçar el respecte que de vegades significava mossegar-se la llengua per no contradir (1987: 44).

La peur des histoires exagérât notre soumission et, souvent, ça revenait à se mordre la langue pour ne pas les contredire (2004: 49).

Mai no sortia a fora i només es deixava veure espiant des d'un o altre racó de les finestres o del balcó obert quan feia bo (1987: 48).

Elle ne sortait jamais, on la voyait juste épier du coin d'une fenêtre ou du balcon quand il faisait beau (2004: 54).

Una bona amiga de tia li havia explicat [...] i que en anar a sortir havia vist la pota d'un corb clavada a la porta que li havia fet gelar la sang (1987: 48).

Une des bonnes amies de ma tante lui avait dit [...] et, qu'en sortant, elle avait vu une patte de corbeau clouée sur la porte; ça lui avait glacé les sangs (2004: 54).

La mestra deia que era un argent viu per aprendre; jo m'entusiasmava pensant que ella podria defensar-se més que jo a la vida (1987: 51).

La maîtresse d'école disait que c'était du vif-argent pour l'étude, et moi je me réjouissais à l'idée qu'elle pourrait s'en sortir mieux que moi dans la vie (2004: 57).

El problema era que havia de passar per un tros de casa Alimbau, els rics del poble, que no hi volien saber res (1987: 65).

Le problème c'est qu'il fallait traverser une parcelle des Alimbau, les riches du village, qui ne voulaient rien savoir (2004: 71).

Hora d'entretenir-se un moment a la font per explicar tal feta, però només el temps de dir un parenostre! (1987: 91).

L'heure de traîner un peu à la fontaine pour raconter telle ou telle chose, mais juste le temps de dire un Notre Père (2004: 100).

Suportava aquelles delacions amb paciència abundant, que depenia de la bona fe que jo imaginava en qui tenia al davant (1987: 94).

Je supportais ces délations, avec une patience qui dépendait de la bonne foi que j'imaginais chez celui que j'avais devant moi (2004: 104).

Sense entrar en detalls sobre l'origen d'aquestes coincidències, recordem que moltes d'aquestes formes són conegudes també en altres llengües d'Euro-

pa. Algunes vegades els «europeïsmes fraseològics» són deguts a manlleus entre llengües (castellanismes en la llengua catalana, anglicismes en la francesa, etc.), però majoritàriament solen venir de dues fonts importants. Poden haver sorgit independentment en diversos idiomes de l'observació de fenòmens de la natura, de la vida i del comportament dels animals o dels humans, etc. (fraseologia natural) o de fons literàries comunes: de la mitologia grecoromana, de la literatura antiga, etc. (fraseologia cultural). Certs fraseologismes naturals apareixen també en conegudes fonts antigues, com és el cas de l'expressió *de cap a peus*, emprada en la Bíblia («a planta pedis usque ad verticem»). Val la pena mencionar que els diccionaris catalans sovint recullen aquesta unitat només com a locució adverbial i obvien que —com al text de Barbal— pot tenir un ús adjectival:

Semblava posar una mica de despit contra els homes perquè no l'havien sabut descobrir com era: una dona de cap a peus (1987: 46).

Il y avait sûrement un peu de dépit contre les hommes qui n'avaient pas su voir qu'elle était une femme, des pieds à la tête (2004: 52).

La tasca dels traductors resulta molt més difícil quan els fraseologismes que apareixen al text no pertanyen al grup d'europeïsmes. En general, es pot dir que l'autora de la versió francesa de *Pedra de tartera* va trobar bons equivalents semàntics i va salvar amb encert aquest trencacolls. Tot i així, algunes vegades la solució emprada no acaba de convèncer, com és el cas de la darrera frase del fragment citat més amunt (entre parèntesis: el mot *jove* aquí s'hagués hagut de traduir per *belle-fille*):

La jove que entrés en aquella casa ja es podia ben calçar (1987: 41).

La jeune femme qui entrerait dans cette famille avait de quoi prendre peur (2004: 45).

L'expressió *tot gat i fura*, que encapçala el fragment citat més amunt, consta una segona vegada a la novel·la:

Era en boca de tot gat i fura l'home que llaurava més dret de tot el poble (1987: 49).

En aquest paràgraf, la traductora recorre a l'expressió francesa *pas un chat au village* i l'usa en un context diferent al que se sol utilitzar:

Pas un chat au village n'aurait dit que personne ne filait plus droit que lui (2004: 55).

Pas un chat au village no significa 'ningú', sinó que suggereix que el poble és desert. Claude Duneton, a *Bouquet des expressions imagées. Encyclopédie thématique des locutions figurées de la langue française* (1990), recull «il n'y a pas un chat = il n'y a personne».

També la comparació *gormands com les paelles* figura dos cops al llibre. Ja hem vist l'exemple de la primera aparició; verificant la segona es pot constatar que en els dos casos la traductora empra la mateixa solució:

El cosí de tia fins retallava la mica de greix del pernil [...]. Són més gormands que les paelles, deia l'oncle (1987: 27).
Le cousin de ma tante enlevait le gras du jambon [...]. Ils sont gourmands comme des chats, disait mon oncle (2004: 28).

La major dificultat en el cas de la traducció dels fraseologismes rau a trobar equivalents que també a nivell estilístic corresponguin plenament a les expressions originals. Es tracta d'un treball en el qual els diccionaris catalans no ajuden gaire els traductors. Aquesta dificultat es multiplica pel fet que l'apreciació de l'ús dels fraseologismes pot ser molt diferent segons els països, llengües i èpoques. Sembla que actualment la fraseologia no és gaire valorada en la llengua francesa. Evidentment, una tal actitud pot influir en la receptivitat dels lectors.

Segons l'opinió de parlants bilingües que vam consultar, el llenguatge de la versió francesa de *Pedra de tartera* sovint té un to més elevat, o si volem, més urbà, menys popular que l'original, com es pot veure en les frases següents:

Quan algú parlava de la guerra i jo hi era, sempre esperaven que hi fiqués cullerada (1987: 94).
Quand quelqu'un parlait de la guerre, si je me trouvais là, tout le monde attendait que je mette mon grain de sel (2004: 103).

La germana gran el posava net, el clenxinava i quan s'embrutava li feia un raig de crits. Qualsevol es posava en aquesta conversa! (1987: 96).
C'était sa grande sœur qui lui faisait sa toilette, qui le peignait, et, quand il se salissait, elle lui criait dessus. Personne n'avait intérêt à y mettre son grain de sel, dans cette conversation! (2004: 106-107).

En un fragment la traductora fa servir un equivalent més desenvolupat per substituir una expressió coneguda en moltes llengües d'Europa: *als mateixos nassos*.

Les filles [...] es posaven com a feres quan la canallona es reia de la Soledat als seus mateixos nassos (1987: 49).
Ses filles [...] devenaient furieuses quand les gamins se moquaient de Soledat à son nez et à sa barbe (2004: 55).

La unitat afegida: *à sa barbe*, referida a una dona, eventualment pot tenir un efecte humorístic no desitjat, absent de l'original.

Encara que no es pugui considerar com un fraseologisme pròpiament dit, voldríem fer algunes observacions sobre l'expressió *ser (com) un salispàs, semblar un salispàs* (cf. Barbal 1987: 41), no documentada pels diccionaris catalans. A Internet, en una pàgina web dedicada al llibre *Pedra de tartera*, es troba

un *Recull lèxic* (<http://www.xtec.es/~lrius1/barbal/contenidor.htm>) on es pot llegir una explicació que correspon a les definicions que es troben als diccionaris generals catalans, però que no s'adequa gens ni mica al text: «*Salispàs*: Costum cristià de beneir amb aigua i sal les cases durant el temps pasqual». Segons el testimoni de diferents blocaires, aquesta tradició, que es coneix també amb els mots de *salpàs*, *salispàs*, *solpàs*, *salpassa*, *solispassa* i *sarpassa*, etc., encara és viva en algunes regions del país. El mot apareix també en el títol d'una narració de Pep Coll, *Lo rector de Vallfogona no tenia salispàs...*, que alludeix a uns versos verds que diuen: «Lo rector de Vallfogona no tenia salispàs / es va aixecar la sotana i en va treure un com el braç».

Curiosament aquesta paraula era present també en un text d'un jove blocaire, que ara ja no es troba a Internet, en què es podia llegir: «Per estudiar aquest examen vaig fer un “*salispàs*” dels lèxics, ortografies i usos de la llengua (no malpensem) i vaig copiar apunts de la gramàtica». Totes aquestes dades, però, no ens expliquen el sentit de l'expressió en qüestió. Per a més informacions, vam haver de dirigir-nos a l'autora, que ens aclaria que «la referència d'ús d'aquest mot connecta amb l'objecte (salpasser) per fer les ablucions o, encara de forma més precisa, amb el gest de portar-les a terme. Cap aquí, cap allà, a banda i banda. Trobaríem que la senyora és qualificada de dona que es posa en tot, fins potser ho controla, ho impregna de la seva mirada o domini, potser superficial. Jo ho sentia dir a la meva mare i no pas com una qualitat: “És una salispàs!”, “No facis el salispàs!” El panorama descrit a la frase és per desanimar qualsevol d'entrar a la família. El pare és una mica ruc, el noi gandul i la mare es posa en tot». La traducció «la mère [était] une Marie-j'ordonne» és, doncs, semànticament i estilísticament escaient; a més, evoca una sèrie de denominacions pejoratives franceses com *Marie-couche-toi-là*, *Marie-Salope*, *Marie-Pleurons*. El que era impossible salvar en la traducció eren les associacions que podia provocar en català l'expressió formada amb el mot *salispàs*.

Per poder saber exactament en quina proporció és present en el text la fraseologia de les valls pirinenques de la part occidental de Catalunya en el llibre *Pedra de tartera* es necessitarà un examen més aprofundit. De qualsevol manera, un simple cop d'ull a la llista publicada en l'article citat de M. Biosca (2007) i a les seves «Conclusions finals» ens fa veure que una part important de les unitats emprades per M. Barbal són conegudes a tot el domini lingüístic català i fins i tot algunes d'aquestes expressions (com, p. ex., *amb el cor encongit*, *encongir-se el cor*; *clavar el ulls (en)*; *de cap a peus*; *(no) obrir (la) boca*; *trencar-se el gel*; *vall de llàgrimes*; *venir al món*, etc.) són presents també en altres llengües europees. En el llibre, la presència de la fraseologia general i de la dialectal és ben equilibrada. Té raó, doncs, l'autora quan en la «Nota preliminar» afirma (Barbal 1987: 9): «El personatge ens parla de tal o tal fet que li ha esdevingut *un ramat de camins*, i a la ciutat, com que no hi ha ni ramats, ni camins, se sol dir: moltes vegades. Certament, però, entenem sense dificultats la

vida de la protagonista. La seva manera de parlar-nos és sovint un mirall on es reflecteixen les persones, els animals, i tot un paisatge que constitueixen el món que l'envolta, el seu petit món».

La locució *un ramat de camins* és usada tres vegades en l'obra. En la versió francesa tenim els equivalents següents:

Havia sentit a dir un ramat de camins que donàvem més feina que benefici (1987: 13).
J'avais entendu dire un tas de fois qu'ils donnaient plus de travail que de bénéfice (2004: 13).

Un ramat de camins havia sentit aquests comentaris (1987: 62).
Un tas de coups, elle avait entendu ce genre de commentaires (2004: 68).

A l'Elvira li va costar plorar un ramat de camins (1987: 94).
Elvira avait eu bien des occasions de pleurer (2004: 104).

La dificultat de la traducció del lèxic i la fraseologia dialectals rau en el fet que sovint no estan documentats en els diccionaris generals. A més, els equivalents d'una altra llengua difícilment poden recrear l'ambient i l'estil del text original.

L'expressió *saber el pa que s'hi dóna* o *saber quin pa hi donen*, no recollida pel nou diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans (DIEC2), apareix dues vegades al llibre amb les variacions: *el pa que s'hi dóna* (forma abreujada) i *conèixer el pa que s'hi dóna*:

Si hi havia la Soledat, no s'estava pas de recomanar que em preguntessin a mi el pa que s'hi donava a la guerra (1987: 94).
Si Soledat était présente, elle ne manquait jamais de me faire demander ce qu'il y avait à y gagner, à la guerre (2004: 103).

El Mateu [...] en aquella ocasió no s'atrevia a obrir boca perquè coneixia el pa que s'hi donava (1987: 96).
Maurici [...] ce coup-là il n'avait pas ouvert le bec parce qu'il avait bien vu ce qu'il y avait à y gagner (2004: 106).

(Respecte a aquest curiós canvi de nom: *Maurici-Mateu*, M. Barbal ens informava: «Sé per la traductora que va triar el canvi per raó de l'original quan diu que Mateu li sonava a “matar” i va pensar que era bona solució ja que Maurici s'aproxima a “morir” en francès».)

Pel que fa al darrer fraseologisme, l'equivalent francès trobat per la traductora no és el més escaient. El *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB) el defineix de la manera següent: «*saber quin pa hi donen*: tenir experiència de les dificultats o tribulacions que s'han passat o s'han de passar». En el *Diccionari català-francès* de Camps/Bonet (2006) trobem: «*saber el pa que s'hi dóna* (*saber quin pa hi donen*) (*tenir experiència*): connaître la musique (s'hi connaît)». Aquest exemple mostra també que una de les dificultats del tractament de les unitats fraseològiques als diccionaris —monolingües i bilingües— rau en el fet que s'estalvia la contextualització, els exemples que podrien il·lustrar l'ús dels fraseologismes.

Certs especialistes consideren que les comparacions no formen part de la fraseologia pròpiament dita. I ho argumenten tot dient que existeixen moltes formacions similars que no són combinacions estables. En la lexicografia castellana s'empra el terme *noms qualificatius* per referir-se a aquestes formes. P. ex., en el *Diccionario de uso del español* de María Moliner (*DUE*) sovintegen les definicions com aquesta: «*cotorra* [...] 3 Se aplica como nombre calificativo o como término de comparación a una persona muy *habladora».

Al llibre de M. Barbal tenim expressions d'aquest tipus: *posar-se com una fera*, *saltar com una fera*, *semblar una fera*:

Les filles [...] es posaven com a feres quan la canallona es reia de la Soledat als seus mateixos nassos (1987: 49).

Ses filles [...] devenaient furieuses quand les gamins se moquaient de Soledat à son nez et à sa barbe (2004: 55).

Avui ja m'ha renyat perquè li he dit que ens volien la nena. [...] Ell semblava una fera (1987: 76).

Aujourd'hui il m'a disputée parce que je lui ai dit qu'on avait demandé la main de la grande. [...] Il était hors de lui (2004: 83).

Quan l'Angeleta va començar a fer li'n broma, llavors pla que va saltar com una fera (1987: 96).

Et quand Angeleta avait commencé à la blaguer sur tout ça, elle avait bondi comme une furie (2004: 106).

Hi ha casos en què l'autora utilitza en forma abreujada o lleugerament modificada algun fraseologisme, cosa que pot despistar els traductors de l'obra a altres llengües. Llegint atentament la frase següent ens adonem que aquí l'expressió *als nassos* no alludeix a la proximitat d'una cosa, sinó que deu formar part de la locució *clavar pels nassos*, sinònim de *clavar pels bigotis*, *clavar per la cara*, *fregar per morros* (una cosa a algú), coneguda també en altres idiomes. Al fragment en qüestió tenim:

I deies que no, sense orgull, per no sentir-te als nassos allò de: massa poc, del que us ha passat! (1987: 94).

En la versió francesa trobem:

Et on disait non, sans orgueil, pour ne pas les entendre dire, sous notre nez, vous n'en avez pas encore assez bavé (2004: 104).

Al nostre parer hauria estat més adequat traduir-la de la manera següent:

Et on disait non, sans orgueil, pour ne pas avoir à avaler un «trop peu pour vous!»

Per acabar, voldríem recordar que una de les oposicions més importants establertes per la traductologia és la de la correspondència formal i l'equivalèn-

cia textual. Segons els traductòlegs, les obres lexicogràfiques només ofereixen al traductor equivalents formals (lexicals), mentre que el traductor intenta crear equivalències entre textos de dues llengües diferents. Pel que fa a la fraseologia, els especialistes insisteixen en la necessitat de redactar diccionaris fraseològics basats en obres literàries, publicacions que al nostre entendre podrien apropar els dos enfocaments mencionats. El cert és que en la bibliografia catalana actual pràcticament no es troba cap treball d'aquesta mena. Continuant les nostres recerques, els dos autors d'aquesta comunicació, juntament amb M. Pau Cornadó, de la Universitat de Lleida, pensem dedicar-nos a l'elaboració de diccionaris fraseològics basats en obres literàries catalanes, diccionaris que creiem que podran ser útils tant per als parlants en general com per als traductors.

MERCÈ BIOSCA POSTIUS / KÁROLY MORVAY
Universitat de Lleida / Universitat Eötvös Loránd, Budapest

BIBLIOGRAFIA

- Barbal 1987: Maria BARBAL, *Pedra de tartera*, Barcelona, Empúries.
— 2004: Maria BARBAL, *Pierre d'éboulis*, trad. d'Anne Charlon, Saint-Maurice-es-Allier, Tinta Blava.
- Biosca 2007: Mercè BIOSCA, «Els fraseologismes a *Pedra de Tartera*», dins Christian Camps (ed.), *La narrativa de Maria Barbal*, Péronnas, Éditions de la Tour Gile, 79-119.
- Camps / Botet 2006: Cristià CAMPS / Renat BOTET, *Diccionari català-francès d'expressions, locucions i refranys*, Canet, Trabucaire.
- DCVB: Antoni M. ALCOVER / Francesc de B. MOLL, *Diccionari català-valencià-balear*, 10 vol., Palma de Mallorca, Moll, 1930-1962.
- DIEC2: INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Diccionari de la llengua catalana*, 2a ed., Barcelona, Edicions 62 / Enciclopèdia Catalana, 2007.
- DUE: María MOLINER, *Diccionario de uso del español*, Madrid, Gredos, 1966.
- Duneton 1990: Claude DUNETON, *Le bouquet des expressions imagées. Encyclopédie thématique des locutions figurées de la langue française*, París, Seuil.
- Morvay 2006: Károly MORVAY, *Els bons usos es perden. Petit diccionari fraseològic cerdanià*, Budapest, Nyitott könyv [Premi Catalunya del Nord de l'Institut d'Estudis Catalans, 2008].

